

www.dereta.rs

Biblioteka
„dereta vam predstavlja...”

Urednik izdanja
Aleksandar Šurbatović

Naslov originala
Jeffrey Eugenides
FRESH COMPLAINT

Copyright © 2017 by Jeffrey Eugenides
Copyright © ovog izdanja *Dereta*

DŽEFRI JUDŽINIDIS

Veliki eksperiment

Prevod sa engleskog

Alen Bešić

Beograd

2019.

DERETA

*U spomen na moju majku, Vandu Judžinidis (1926–2017),
i mog sinovca, Brenera Judžinidisa (1985–2012)*

— KUKUMAVKE —

Dok se vozi drumom u iznajmljenim kolima, Keti ugleda znak koji joj izmami osmeh. „Vindam Fols. Ljupko penzionersko prebivalište.”

Nije baš kako ga je Dela opisala. Uskoro se ukazuje i zgrada. Glavni ulaz izgleda lepo. Velik je i zastakljen, sa belim klupama ispred i atmosferom bolničke urednosti. Ali stanovi u vrtu u dnu imanja mali su i bedni. Majušne verande, nalik na obore. Odaju utisak da se iza prozora zastrtih zavesama i izandalih vrata odvijaju usamljeni životi.

Kad izađe iz kola, vazduh joj se učini deset stepeni topliji nego ispred aerodroma u Detroitu tog jutra. Januarsko nebo je vedro, gotovo bez oblačka. Ni traga od mećave na koju ju je Klark upozoravao, nastojeći da je ubedi da ostane kod kuće i brine se o njemu. „Zašto ne odeš sledeće nedelje?“, rekao je. „Izdržaće.”

Keti je na pola puta do glavnog ulaza kad se seti Delinog poklona, te se vraća do kola da ga uzme. Kad ga izvadi iz kofera, opet je zadovoljna kako ga je lepo upakovala. Papir je debeo, mekan, neizbeljen i imitira koru breze. (Morala je da obiđe tri različite prodavnice kancelarijskog materijala dok nije našla nešto što joj se dopalo.) Umesto uobičajene kitnjaste vrpce vezane u mašnu, Keti

je odsekla grančice sa božićne jelke – koju su nameravali da bace – i isplela venac. Sada poklon izgleda kao organski ručni rad, kao dar na kakvoj indijanskoj svetkovini, nešto što se ne predaje čoveku, već zemlji.

Unutra se nalazi posve neoriginalna stvar. Ono što Ketu uvek poklanja Deli: knjiga. Ali ovog puta to je i nešto više. Neka vrsta leka.

Otkako se preselila dole u Konektikat, Dela se žali kako ne može više da čita. „Imam utisak da u poslednje vreme nisam u stanju da se držim knjige”, kaže ona preko telefona. Ne kaže zašto. Obe znaju razlog.

Jednog popodneva prošlog avgusta, tokom Ketine godišnje posete Kontukuku, gde je Dela u to vreme još živela, Dela je spomenula kako je njena doktorica šalje na ispitivanja. Bilo je prošlo pet sati, sunce je zalazilo iza borova. Da bi se odmakle od isparenja farbe, pile su margarite na zastakljenoj verandi.

„Kakva ispitivanja?”

„Ma, svakakva glupa ispitivanja”, kaže Dela, napravivši grimasu. „Na primer, ta terapeutkinja kod koje me šalje – ona sebe *naziva* terapeutkinjom, ali izgleda kao da ima dvadeset pet godina – traži od mene da crtam kazaljke na satu. Kao da sam opet u obdaništu. Ili mi pokaže gomilu slika i kaže da ih zapamtim. Ali onda počne da priča o drugim stvarima, razumeš. Pokušava da mi odvrati pažnju. Pa me kasnije pita šta je na slikama.”

Ketu pogleda u Delino lice u senovitom svetlu. Dela je, u osamdeset i osmoj godini, i dalje živahna, lepa žena, sede kose očišane u jednostavnom stilu koji Ketu podseća na napuderisanu periku. Ponekad razgovara sama sa sobom, ili se upilji u prazno, ali ne više od ma koga ko toliko vremena provodi sam.

„Kako si prošla?”

„Nisam se baš proslavila.”

Dan ranije, dok su se vraćale kolima iz gvoždare u obližnjem Konkordu, Dela je džangrizala zbog nijanse boje koju su izabrale. Da li je dovoljno svetla? Možda bi trebalo da je vrate. Ne izgleda vedro kao na uzorku u prodavnici. Ah, kakvo bacanje para! Ketu najzad reče: „Dela, opet postaješ anksiozna.”

To je bilo dovoljno. Delino lice se opustilo kao da je posuto vilin-skim prahom. „Znam”, rekla je. „Moraš da mi kažeš kad postanem takva.”

Ketu je na verandi pijuckala piće i rekla: „Ne sekiraj se, Dela. Takva ispitivanja unervozila bi svakoga.”

Nekoliko dana kasnije Ketu se vratila u Detroit. Nije više ništa čula o ispitivanjima. A onda ju je, u septembru, pozvala Dela i saopštila da joj je dr Saton zakazala kućnu posetu i zamolila Beneta, Delinog najstarijeg sina, da bude prisutan. „Ako želi da se Benet doveze skroz ovamo”, rekla je Dela, „verovatno su u pitanju loše vesti.”

Na dan sastanka – ponedeljak – Ketu je čekala da je Dela pozove. Kad se najzad javila, zvučala je uzbuđeno, maltene neozbiljno. Ketu je pretpostavila da joj je doktorka rekla da je dobrog zdravlja. Ali Dela nije spomenula rezultate ispitivanja. Umesto toga, gotovo van sebe od sreće, rekla je: „Doktorka Saton nije mogla da dođe sebi kad je videla kako ljupko izgleda moja kuća! Rekla sam joj da je bila prava ruina kad sam se uselila i kako ti i ja imamo neki projekat kad god dođeš u posetu, a ona nije mogla da veruje. Smatra da je naprosto divna!”

Možda Dela nije mogla da se suoči sa vestima ili ih je već zaboravila. U svakom slučaju, Ketu se uplašila za nju.

Benetu je preostalo da preuzme vezu i iznese medicinske pojedinosti. Učinio je to ravnodušnim, trezvenim glasom. Benet radi u osiguravajućem preduzeću, u Hartfordu, gde svakodnevno procenjuje verovatnoću bolesti i smrti, pa je možda to razlog. „Doktorka kaže da mama više ne može da vozi. Niti da koristi šporet. Daće joj

neki lek, koji bi trebalo da je stabilizuje. Bar izvesno vreme. Ali, u suštini, ishod je sledeći – ona više ne može da živi sama.”

„Pa bila sam tamo prošlog meseca i tvoja mama je izgledala dobro”, rekla je Ketī. „Samo je ponekad anksiozna, to je sve.”

Nastupio je tajac, pre nego što je Benet rekao: „Da. Pa, anksioznost je upravo i deo svega toga.”

Šta je Ketī mogla da uradi sa svoje strane? Ne samo što je živela na Srednjem zapadu nego je predstavljala i neku vrstu neobičnosti ili uljeza u Delinom životu. Ketī i Dela se poznaju četrdeset godina. Upoznale su se dok su radile u Višoj školi za medicinske sestre. Ketī je tada imala trideset godina i nedavno se razvela. Vratila se kod roditelja kako bi njena majka čuvala Majka i Džona dok ona radi. Dela je imala preko pedeset, majka iz predgrađa koja je živela u otmenoj kući pored jezera. Vratila se na posao ne zato što joj je očajnički bio potreban novac – poput Ketī – već zato što nije imala šta da radi. Dva starija sina su joj već otišla od kuće. Najmlađi, Robi, pohađao je srednju školu.

Obično ne bi imale dodira jedna s drugom u Višoj školi. Ketī je radila u prizemlju, u kancelariji blagajnika, dok je Dela bila dekanova sekretarica. Ali jednog dana Ketī je u kantini čula kako Dela sa zanosom priča o dijeti „Vejt vočers”¹, kako je lako da se pridržavaš programa i uopšte ne moraš da gladiješ.

Ketī je tek počela ponovo da izlazi. Drugim rečima, dala se u promet. Neposredno nakon razvoda, iz očaja je želela da nadoknadi izgubljeno vreme. Ponašala se nehajno poput tinejdžerke, spavala je sa muškarcima koje jedva da je poznavala, na zadnjim

¹ *Weight Watchers* – dijeta koju je 1963. osmislila Džin Nideč, koja je s vremenom prerasla u najpopularniji program gubitka težine na svetu. Članovi pohađaju sastanke, tokom kojih razgovaraju o svojim uspesima i neuspesima u dijetama, i jedni drugima pružaju emocionalnu podršku tokom javnih merenja. Hrana se meri sistemom poena i tokom dana je dozvoljeno uzeti određenu količinu poena. (*Sve primedbe su prevodiočeve.*)

sedištima automobila ili prostirkama na podu kombija, parkiranih na gradskim ulicama ispred kuća u kojima su spokojno spavale dobre hrišćanske porodice. Pored sporadičnih zadovoljstava koja su joj pružali ti muškarci, Keti je težila i nekom vidu samokorekcije, kao da bi joj tim guranjem i nabijanjem mogli uterati i pamet u glavu, dovoljno da se više nikad ne uda za nekog nalik svom bivšem suprugu.

Vrativši se kući posle ponoći sa jednog od tih susreta, Keti se istuširala. Kad je izašla ispod tuša, stala je ispred ogledala u kupatilu i krenula da se procenjuje istim objektivnim pogledom koji će kasnije primenjivati prilikom renoviranja kuća. Šta bi trebalo popraviti? Šta zamaskirati? S čim se može živeti i ne obazirati se na to?

Počela je da odlazi na „Vejt vočerse”. Dela ju je vozila na sastanke. Sitna i drčna, izblajhanih vrhova kose, s velikim naočarima prozirnih ružičastih okvira i u bluzi od sjajne veštačke svile, Dela je sedela na jastučetu kako bi videla preko volana svog kadilaka. Nosila je jeftine šnale u obliku bumbara ili jazavičara i natapala se parfemom. Bila je to neka trgovačka marka, cvetna i sladunjava, osmišljena pre da prikrije, nego da naglasi prirodan miris žene, poput ulja za telo koja je Keti nanosila na vitalne tačke. Zamišljala je kako Dela napraska oblak parfema iz raspršivača i onda đipa unaokolo.

Nakon što su obe izgubile po nekoliko kilograma, počastile bi sebe jednom nedeljno pićem ili večerom. Dela je nosila brojač kalorija u torbici kako bi bile sigurne da neće preterati. Tako su otkrile margarite. „Hej, znaš šta ima malo kalorija?”, rekla je Dela. „Tekila. Samo devedeset sedam kalorija po čašici.” Trudile su se da ne razmišljaju o šećeru u koktelu.

Dela je bila samo pet godina mlađa od Ketine mame, s kojom je delila mnoštvo stavova o seksu i braku, ali bilo je lakše slušati te zastarele edikte od nekog ko nije smatrao da ima pravo vlasništva nad vašim telom. Takođe, sve ono po čemu se Dela razlikovala

od njene majke jasno joj je stavilo do znanja da njena majka nije moralni arbitar, kako ju je Ketu oduvek doživljavala, već samo osoba.

Ispostavilo se da Ketu i Dela imaju mnogo toga zajedničkog. Obe su volele zanate: dekupaž, pletenje korpi, lov na antikvitete – i slične stvari. I volele su da čitaju. Pozajmljivale su jedna drugoj knjige iz biblioteke, a malo kasnije počele su da uzimaju ista dela kako bi mogle da ih istovremeno čitaju i razgovaraju o njima. Nisu sebe smatrale intelektualkama, ali znale su razliku između dobrog i lošeg pisanja. A naročito su cenile dobru priču. Mnogo češće su se sećale zapleta u knjigama, nego njihovih naslova ili autora.

Ketu je izbegavala da odlazi kod Dele kući, u Grouse Point. Nije htela da se izlaže vunanim tepisima ili pastelnim zavesama, niti da naleti na Delinog muža republikanca. Ni ona nije nikad pozvala Delu u kuću svojih roditelja. Bilo je bolje da se sreću na neutralnom terenu, gde ih niko ne bi podsećao na njihovu neusklađenost.

Jedne večeri, dve godine nakon što su se upoznale, Ketu je odvela Delu na žurku koju su priredile neke njene prijateljice. Jedna od njih je bila na Krišnamurtijevom predavanju, pa su sve posedale na pod, na razbacane jastučice, i slušale njen izveštaj. Počeo je da kruži i džoint.

Uh-oh, pomislila je Ketu, kad je stigao do Dele. Ali, na njeno iznenađenje, Dela je povukla dim i prosledila džoint dalje.

„E pa, ovo je nadmašilo sve”, rekla je Dela kasnije. „Sad si me navela da duvam travu.”

„Izvini”, rekla je Ketu, smejući se. „Ali – jel’ te radi?”

„Ne, nimalo. I drago mi je zbog toga. Kad bi Dik saznao da sam pušila marihuanu, pukao bi mu film.”

Ipak se smejala. Srećna što ima tajnu.

Bilo ih je još. Nekoliko godina nakon što se Ketu udala za Klarka, smučio joj se i napustila ga je. Uzela je sobu u motelu, na auto-putu Osam milja. „Ako Klark zove, nemoj mu reći gde sam”, kazala je

Deli. I Dela nije rekla. Samo joj je svake večeri tokom te nedelje donosila hranu i slušala njene žalopojke dok se Keti nije izjadala. Barem toliko da se pomiri s Klarkom.

„Poklon? Za mene?”

Dela, i dalje puna devojačkog uzbuđenja, razrogačenih očiju posmatra paket koji joj Keti pruža. Sedi u plavoj fotelji kraj prozora, jedinoj stolici, zapravo, u maloj, pretrpanoj garsonjeri. Keti se nespretno smestila na obližnji kauč. U sobi vlada prigušeno svetlo jer su žaluzine spuštene.

„To je iznenađenje”, kaže Keti sa usiljenim osmehom.

Imala je utisak, na osnovu onoga što joj je Benet rekao, da je „Vindam Fols” starački dom. Na internet stranici pominju se „hitne službe” i „kućna nega”. Ali u brošuri koju je pokupila u predvorju, kad je ušla, Keti vidi da se „Vindam” reklamira kao „zajednica penzionera od 55 godina starosti pa naviše”. Pored mnoštva starijih stana koji se vuku hodnicima uz pomoć aluminijumskih hodalica, tu su i mlađi ratni veterani, sa bradama, prslucima i kapama, koji se vozikaju unaokolo u električnim invalidskim kolicima. Nema medicinskog osoblja. Jeftinije je nego starački dom, a pogodnosti su minimalne: spremljeni obroci u trpezariji, menjanje posteljine jednom nedeljno. To je sve.

Što se tiče Dele, ona izgleda isto u odnosu na poslednji put kad ju je Keti videla, u avgustu. Očekujući posetu, obukla je čistu teksas haljinu bez rukava i žutu majicu, stavila ruž i diskretno se našminкала. Jedina razlika je to što i Dela sada koristi hodalicu. Nedelju dana nakon što se uselila, okliznula se i lupila glavom o pločnik ispred ulaza. Onesvestila se. Kad je došla sebi, stasiti, zgodni bolničar plavih očiju zurio je u nju. Dela ga je pogledala i pitala: „Jesam li umrla i došla u raj?”

U bolnici su Deli uradili magnetnu rezonancu da provere ima li krvarenja na mozgu. A onda je došao mladi doktor da je pregleda

zbog drugih ozleda. „I eto me tako”, kaže Dela Ketu preko telefona, „sa osamdeset osam godina, a taj mladi doktor proverava svaki centimetar moga tela. Bukvalno svaki centimetar. Rekla sam mu: 'Ne znam koliko vas plaćaju, ali u svakom slučaju je nedovoljno.’”

Ovakve duhovite opaske potvrđuju ono što se Ketu činilo sve vreme, da je Delina mentalna konfuzija dobrim delom emotivnog porekla. Lekari vole da daju dijagnoze i tablete ne obraćajući pažnju na ljudsko biće ispred sebe.

Dela nikad nije imenovala svoju dijagnozu. Umesto toga, govorila je „moja bolest” ili „to što imam”. Jednom prilikom je rekla: „Ne mogu da zapamtim kako se zove to što imam. To je ono što dobiješ kad si star. Nešto što uopšte ne želiš da imaš. E, to imam.”

Drugi put je rekla: „Nije Alchajmer, već odmah ono sledeće.”

Ketu nije iznenađena što Dela potiskuje terminologiju. *Demen-**cija* nije prijatna reč. Zvuči nasilno, nasrtljivo, kao da imaš demona koji ti struže delove mozga, što se, u stvari, upravo i dešava.

Sad posmatra Delinu hodalicu u čošku, odvratnu grimiznu napravu sa crnim kožnim sedištem. Ispod kauča vire kutije. Sudopera u maloj, ekonomičnoj kuhinji puna je prljavog suđa. Ništa drastično. Ali Delina kuća je uvek bila kao pod konac, pa je ovaj nered zabrinjava.

Ketu je drago što je donela poklon.

„Hoćeš li ga otvoriti?”, pita.

Dela gleda u poklon kao da se upravo tog časa materijalizovao u njenim rukama. „Ah, dobro.” Okreće paket. Proučava ga sa donje strane. Kolebljivo se osmehuje. Kao da zna da se u tom trenutku treba nasmešiti, ali nije sigurna zašto.

„Ma, vidi samo ovaj papir u koji je upakovan”, najzad kaže. „Predivan je. Moram paziti da ga ne pocepam. Možda ga mogu ponovo upotrebiti.”

„Možeš ga pocepati. Ne smeta mi.”

„Ne, ne”, istrajava Dela. „Želim da sačuvam ovaj lepi papir.”

Njene ostarele pegave šake odlepljuju papir dok ga ne odvoje. U krilo joj pada knjiga.

Ne prepoznaje je.

To ne mora ništa da znači. Izdavači su objavili novo izdanje. Prvobitne korice, sa ilustracijom dve žene koje sede u vlgvamu prekrštenih nogu, zamenjene su fotografijom u boji planina snežnih vrhova i drečavijim slovima.

Trenutak kasnije, Dela uzvikuje: „Ah, hej! Naša omiljena!”

„Ne samo to”, kaže Ketu i pokaže na korice. „Vidi. 'Izdanje povodom dvadesetogodišnjice! Dva miliona prodatih primeraka! Možeš li da veruješ?”

„Pa, oduvek smo znale da je to dobra knjiga.”

„Nego šta. Trebalo bi da nas slušaju.” Ketu blažim glasom kaže: „Mislila sam da će te vratiti čitanju, Dela. Zato što je poznaješ od korica do korica.”

„Hej, tačno. Neka vrsta podstreka. Poslednju knjigu koju si mi poslala, onu *Sobu*, čitam već dva meseca i nisam odmakla dalje od dvadesete stranice.”

„Ta knjiga je poteška.”

„Ma, govori o nekome zaglavljenom u sobi! To me dira pravo u živac.”

Ketu se smeje. Ali Dela se ne šali sasvim i to daje Ketu priliku. Skliznuvši s kauča, maše rukama prema zidovima i gunda: „Zar Benet i Robi nisu mogli da ti nađu nešto bolje od ovoga?”

„Verovatno jesu”, kaže Dela. „Ali *kažu* da ne mogu. Robi plaća alimentaciju i dečji doplatak. A što se tiče Beneta, ona Džoana verovatno ne želi da on troši išta na mene. Nikad me nije volela.”

Ketu zaviruje u kupatilo. Nije tako loše kao što je očekivala, ništa prljavo ili neugodno. Ali gumirana zavesa na tušu podseća na dom za uboge. Barem to mogu odmah da poprave.

„Palo mi je nešto na pamet.” Ketu se okreće ka Deli. „Jesi li ponekad porodične fotografije?”

„Nego šta. Rekla sam Benetu da ne idem nigde bez svojih albuma sa fotografijama. Ionako me je naterao da ostavim sav svoj lepi nameštaj, pa će se kuća prodati. Ali znaš šta? Dosad niko nije došao ni da je pogleda.”

Ako je i sluša, Keti to ničim ne pokazuje. Odlazi do prozora i podiže roletne. „Možemo početi tako što ćemo malo razvedriti ovaj prostor. Staviti neke slike na zidove. Učiniti da izgleda kao da živiš tu.”

„To ne bi bilo loše. Kad ovo mesto ne bi izgledalo tako bedno, verujem da bih se možda osećala bolje ovde. Čini se kao da sam maltene – utamničena.” Dela odmahuje glavom. „I pojedini ljudi ovde su nekako razdražljivi.”

„Nervozni su, ha?”

„Zbilja nervozni”, kaže Dela, smejući se. „Moraš da paziš pored koga sedaš tokom ručka.”

Nakon što Keti ode, Dela posmatra parkiralište iz fotelje. U daljini se gomilaju oblaci. Keti je rekla da neće biti nevremena do ponedeljka, nakon što ona ode, ali zabrinuta Dela uzima daljinski upravljač.

Usmerava ga prema televizoru i pritiska dugme. Ništa se ne dešava. „Ovaj novi TV koji mi je Benet nabavio ne vredi ni pišljiva boba”, kaže, kao da je Keti, ili neko, još tu da je čuje. „Moraš da upališ TV, a zatim tu drugu kutiju ispod. No, čak i kad uspem da upalim prokleti TV, nikad ne mogu da nađem nijednu od svojih dobrih zabavnih emisija.”

Odložila je daljinski u trenutku kad se Keti pojavi iza zgrade, na putu ka svome autu. Dela je sa zbunjenom očaranošću prati kako napreduje. Nisu samo vremenske prilike razlog zbog kog je odvrćala Keti od izlaska napolje. Dela nije sigurna da je spremna za ovu posetu. Otkako je pala i ležala u bolnici, ne oseća se baš najbolje.

Nekako je slaba. Ne zna da li je u stanju da izdrži švrćkanje sa Ketii, upadanje u kovitlac aktivnosti.

Sa druge strane, bilo bi lepo da razvedri stan. Zagledana u sumorne zidove, Dela pokušava da ih zamisli ukrašene dragim, sadržajnim licima.

A potom sledi period u kom kao da se ništa ne događa, barem ništa u sadašnjosti. Delu odnedavno sve češće spopadaju ti prekidii. Tražila bi adresar ili pristavljala sebi kafu, kad bi se najednom obrela u prošlosti, u prisustvu ljudi i predmeta o kojima nije razmišljala godinama. Ta sećanja je ne uznemiruju zato što prizivaju neprijatne stvari (mada je neretko i to slučaj), već stoga što njihova živopisnost toliko prevazilazi njenu svakodnevicu da joj se čini izbledelom poput stare, isprane bluze. U poslednje vreme često je pohodi uspomena na spremište za ugalj u kom je, kao dete, morala da spava. To je bilo kada su se iz Padjuke preselili u Detroit, i nakon što je otac pobegao. Dela je, sa mamom i bratom, živela u pansionu. Mama i Glen su dobili normalne sobe, na spratu, a Dela je morala da spava u podrumu. U tu se prostoriju nije moglo ni ući iz kuće. Morao si da odeš u stražnje dvorište i podigneš vrata koja su vodila u podrum. Gazdarica ga je okrečila i ubacila unutra krevet i nekoliko jastuka napravljenih od džakova za brašno. Ali to nije zavaralo Delu. Vrata su bila metalna i nije bilo prozora. Dole je bilo mračno kao u rogu. Ah, kako sam samo mrzela da silazim u to spremište za ugalj svake večeri! Kao da se spuštam pravo u grobnicu!

Ali nikad se nisam žalila. Radila sam što mi se kaže.

Delin kućerak u Kontukuku bio je jedino prebivalište koje je bilo isključivo njeno. Naravno, u njenim godinama, počelo je da joj zadaje glavobolju – da se uspne uz svoj brežuljak zimi ili da nađe nekoga da joj očisti sneg sa krova kako se ne bi odronio i zatrpao je živu. Možda su dr Saton, Benet i Robi u pravu. Možda joj je ovde bolje.

Kad ponovo pogleda kroz prozor, Ketinog auta više nema na vidiku. Dela, stoga, uzima knjigu koju joj je Keti donela. Modre planine na koricama i dalje je zbunjuju. Ali naslov je isti: *Dve starice: aljaska legenda o izdaji, hrabrosti i opstanku*. Otvara knjigu i prelistava je, zastajući svaki čas da se divi crtežima.

Onda se vraća na prvu stranicu. Fokusira oči na reči i prati ih po stranici. Jedna rečenica. Dve. Onda ceo pasus. Zaboravila je dosta otkako je poslednji put čitala tu knjigu, pa joj se priča čini nova, a opet i poznata. Srdačna. Ali najviše oduška pruža sam taj čin – samozaborav, uranjanje i zadubljanje u živote drugih.

Kao i mnoge knjige koje je pročitala tokom godina, i *Dve starice* joj je preporučila Keti. Nakon što je otišla iz Više škole za medicinske sestre, Keti se zaposlila u knjižari. Do tada se već preudala i počela da živi sa Klarkom u staroj farmerskoj kući na čije je preuređenje potrošila narednih deset godina.

Dela je znala Ketin raspored i navraćala je tokom njenih smena, naročito četvrtkom uveče kada je bilo malo kupaca, pa je Keti imala vremena za razgovor.

Upravo zato je i izabrala četvrtak da saopšti Keti novosti.

„Nastavi, slušam”, rekla je Keti. Gurala je kolica sa knjigama po knjižari i popunjavala police, dok je Dela sedela u fotelji u odeljku sa poezijom. Keti je ponudila da joj napravi čaj, ali Dela je rekla: „Mogla bih pivo.” Keti je pronašla jedno u frižideru u kancelariji, preostalo sa neke književne promocije. Bilo je prošlo sedam sati te aprilske večeri i knjižara je bila prazna.

Dela je počela da priča Keti kako se njen muž čudno ponaša. Rekla je da ne zna šta ga je spopalo. „Pre nekoliko nedelja, na primer, Dik ustane iz kreveta usred noći. Potom čujem kako odlazi negde autom. Pomislila sam: 'Pa, to je valjda to. Možda mu je svega dosta i neću ga više nikad videti.”

„Ali vratio se”, rekla je Keti, stavljajući knjigu na policu.

„Jeste. Sat vremena kasnije. Sišla sam u prizemlje i zatekla ga tamo. Klečao je, na tepihu, a ispred njega su posvuda bile raširene putne mape.”

Kad je Dela pitala muža šta to zaboga radi, Dik je rekao da traži mogućnosti za ulaganje na Floridi. Nekretnine na obali u potcenjenim područjima do kojih se može stići direktnim letovima iz većih gradova. „Rekla sam mu: 'Imamo već dovoljno novca. Možeš lepo da se penzionišiš i biće nam dobro. Zašto želiš sada da ideš i upuštaš se u takav rizik?' I znaš šta mi je rekao? Rekao je: 'Reč *penzija* ne postoji u mom rečniku.’”

Keti je nestala u odeljku sa knjigama za samopomoć. Dela je bila odveć zaokupljena svojom pričom da bi ustala i pošla za njom. Snuždeno je pognula glavu i zurila u pod. U glasu joj se osetila začuđenost i ogorčenje prema idejama koje zaokupljaju muškarce, posebno kad ostare. To su napadi ludila, samo što muževi ta duševna rastrojstva doživljavaju kao prosvetljujuće uvide. „Imam ideju!”, stalno je govorio Dik. Mogli su da rade bilo šta, da večeraju, ili idu u bioskop, kad bi on dobio inspiraciju, te naglo zastao da saopšti: „Hej, nešto mi je palo na pamet.” Onda bi stajao nepomično, s prstom na bradi, i proračunavao, kovao planove.

Njegova najnovija zamisao ticala se odmarališta blizu Everglejdsa. Na polaroid-snimcima koje je pokazao Deli, odmaralište je izgledalo kao privlačan ali oronuo lovački dom okružen stablima česvine. No, ovoga puta je bilo drugačije to što je Dik već delovao na osnovu svoje ideje. Ne rekavši ništa Deli, stavio je taj objekat pod hipoteku i iskoristio dobar deo njihove ušteđevine za penziju da bi platio učešće.

„Sada smo ponosni vlasnici sopstvenog odmarališta u Everglejdsu na Floridi!”, saopštio joj je.

Ma koliko Deli bilo teško da kaže to Keti, istovremeno joj je i pričinjalo zadovoljstvo. Držala je flašu obema rukama. U knjižari je

vladala tišina, nebo se napolju smračilo, okolne radnje su se zatvorile. Činilo se kao da je to mesto samo njihovo.

„I sad smo se, dakle, zaglibili s tim prokletim starim odmaralištem”, rekla je Dela. „Dik hoće da ga preuredi u stanove. A da bi to uradio, kaže da mora da se preseli dole na Floridu. I, kao i obično, želi da me odvuče sa sobom.”

Keti se ponovo pojavila sa kolicima. Dela je očekivala da će na njenom licu ugledati izraz saosećanja, međutim Keti je stisnula usne.

„Znači, seliš se?”, rekla je suzdržljivo.

„Moram. Primorava me.”

„Niko te ne primorava.”

To je bilo izrečeno Ketinim odnedavno stečenim sveznajućim tonom. Kao da je iščitala ceo odeljak knjiga za samopomoć i bila u stanju sada da deli psihološke uvide i bračne savete.

„Kako to misliš da me niko ne primorava? Pa Dik me primorava.”

„A šta je sa tvojim poslom?”

„Moraću da dam otkaz. Ne želim to, volim da radim. Ali...”

„Ali ti ćeš, kao i obično, popustiti.”

Ta primedba nije se činila samo neljubaznom već i nepravednom. Šta je Keti očekivala da Dela uradi? Da se razvede od muža posle četrdeset godina braka? Da nađe sama stan i počne da izlazi sa nepoznatim muškarcima, poput Keti kad su se tek upoznale?

„Želiš da daš otkaz i odeš na Floridu, u redu”, rekla je Keti. „Ali ja još uvek *imam* posao. I ako nemaš ništa protiv, moram da obavim još neke stvari pre nego što zatvorim.”

Nikad se ranije nisu sporečkale. Nekoliko narednih nedelja, kad god bi pomislila da pozove Keti, Dela bi shvatila da je suviše ljuta da to učini. Ko je Keti da joj govori kako da se ponaša u svom braku? Ona i Klark pola života provode u svađanju.

Mesec dana kasnije, taman kad je Dela pakovala poslednje kutije za špeditere, Keti joj se pojavila na pragu.

„Ljutiš li se na mene?“, upitala je Keti kad je Dela otvorila vrata.

„Pa, ponekad *zaista* misliš da znaš sve.“

To je možda bilo suviše zlobno, jer je Keti briznula u plač. Povala se napred i zakukala žalosnim glasom: „Nedostajaceš mi, Dela!“

Suze su joj tekle niz lice. Raširila je ruke za zagrljaj. Deli se nije dopala prvobitna reakcija, a kolebala se i povodom potonje. „Hajde, prestani“, rekla je. „Bićeš kriva i ako me rasplačeš.“

Keti je počela da cmizdri još glasnije.

Dela je, uznemirena, rekla: „I dalje ćemo moći da razgovaramo telefonom, Keti. I da se dopisujemo. I posećujemo. Možeš da odsedneš u našem 'odmaralištu'. Verovatno je puno zmija i aligatora, ali si dobrodošla.“

Keti se nije nasmejala. Kroz suze je rekla: „Dik ne želi da dođem u posetu. Mrzi me.“

„Ne mrzi te.“

„E pa, ja mrzim njega! Ponaša se prema tebi kao da si smeće, Dela. Žao mi je, ali tako je. I sad te tera da daš otkaz i ideš na Floridu? Da radiš šta?“

„Dosta“, rekla je Dela.

„Dobro! Dobro! Samo sam strašno *razočarana!*“

Ipak, Keti se malo smirila. Trenutak kasnije, rekla je: „Donela sam ti nešto.“ Otvorila je tašnu. „Ovo je stiglo u knjižaru pre nekoliko dana. Od malog izdavača iz Aljaske. Nismo je poručili, ali počela sam da je čitam i nisam mogla da je ispustim iz ruku. Ne želim da ti otkrijem o čemu se radi, ali – čini se *zaista* prikladnom! Shvatićeš kad je pročitaš.“ Gledala je Delu u oči. „Ponekad ti knjige s razlogom uđu u život, Dela. Stvarno je čudno.“

Dela nikad nije znala šta da radi kada bi Keti postala mistična. Ponekad je tvrdila da joj Mesec utiče na raspoloženje i slučajnostima je pridavala posebna značenja. Tog dana, Dela se zahvalila

Keti na knjizi i uspela je da ne zaplače kad su se najzad zagrlile i pozdravile.

Na koricama knjige bio je crtež. Dve Indijanke sede u tipiju². Keti se u poslednje vreme zagrejala za te stvari, priče o američkim starosedeoćima ili ustancima robova na Haitiju, priče sa duhovima ili magičnim zgodama. Deli su se pojedine sviđale više od drugih.

Spakovala je knjigu u kutiju sa raznim sitnicama koju još nije bila zatvorila i oblepila selotejpom.

I šta se potom dogodilo s njom? Poslala je kutiju na Floridu sa ostalim stvarima. Ispostavilo se da u njihovom jednosobnom apartmanu u lovačkom domu nema dovoljno mesta za sve stvari, pa su ih odložili u skladište. Odmaralište je propalo godinu dana kasnije. Dik je uskoro naterao Delu da se presele u Majami, pa u Dejtonu, i najzad u Hilton Hed dok je pokušavao da uspe u drugim rizičnim poduhvatima. Tek nakon njegove smrti, kad je prolazila kroz bankrot, Dela je bila primorana da otvori skladište i rasproda nameštaj. Dok je pregledala kutije koje je poslala na Floridu gotovo deceniju ranije, razrezala je kutiju sa sitnicama i iz nje su ispale *Dve starice*.

Knjiga je zasnovana na drevnoj atabaskanskoj legendi, koju je spisateljica Velma Volis čula u detinjstvu. Legendi koja se prenosi-
la „sa majki na ćerke” i koja kazuje priču o dve starice iz naslova, Čidžijak i Sa, koje je njihovo pleme ostavilo kad je zavladala glad.

Ostavilo da umre, drugim rečima. Kao što je bio običaj.

Samo što dve starice ne umiru. One, usred šume, zapodevaju razgovor. Nisu li nekad znale da love i pecaju i skupljaju hranu? Zar ne bi mogle ponovo to da rade? I upravo to i čine, iznova uče sve ono što su znale u mladosti, love životinje i odlaze da pecaju na

² *Tipi* (engl. *teepee/tepee*) – šator u obliku konusa (kupe), koji se tradicionalno pravi razvlačenjem životinjske kože preko drvenih štapova, a od ostalih konusnih šatora razlikuje se po dimnim otvorima na vrhu strukture.

ledu, a u jednom trenutku skrivaju se od ljudoždera koji prolaze kroz njihovo područje. Svašta nešto.

Na jednom crtežu u knjizi prikazane su dve starice kako polako napreduju preko aljaske tundre. U parkama sa kapuljačom i čizma od fokine kože, vuku sanke, žena koja prednjači manje je pogrbljena od druge. Opis slike glasi: *Naša plemena otišla su da potraže hranu, u zemlju o kojoj su nam pričali naši preci, daleko iza planina. Ali nas su proglasili nesposobnima da ih sledimo, jer hodamo sa štapovima i spore smo.*

Određeni odlomci su se isticali, poput onog kad Čidžijak kaže: „Znam da si uverena da ćemo preživeti. Ti si mlađa.” Nije mogla a da se jetko ne osmehne na njenu primedbu, jer koliko juče obe su bile proglašene nesposobnim da žive sa mladima.

„Baš kao nas dve”, rekla je Dela, kad je najzad pročitala knjigu i pozvala Ketu. „Jedna je mlađa od druge, ali su u istom sosu.”

Sve je počelo iz šale. Bilo je zabavno upoređivati vlastite prilike, u prigradskom Detroitu i seoskom Nju Hempširu, sa životnim nedaćama dve ostarele Inuićanke. Ali činilo se da ima i stvarnih sličnosti. Dela se preselila u Kontukuk da bi bila bliže Robiju, ali, dve godine kasnije, Robi se odselio u Njujork, ostavivši je bespomoćnu u šumi. Ketina knjižara se zatvorila. Počela je da pravi i prodaje kolače od kuće. Klark je otišao u penziju i ceo dan provodio ispred televizora, opčinjen lepim damama koje su čitale vremensku prognozu na vestima. Jedre, u udobnim haljinama živih boja, gibale su se ispred vremenskih karata, kao da oponašaju olujne fronte. Sva četvorica Ketinih sinova otišla su iz Detroita. Živeli su daleko, s druge strane planina.

U knjizi se nalazila jedna ilustracija koju su Dela i Keti naročito volele. Prikazivala je Čidžijak kako baca sekiricu, dok je Sa posmatra. Ispod je pisalo: *Ako ugledamo vevericu, možda je možemo ubiti našim sekiricama, kao kad smo bile mlade.*

To je postala njihova krilatica. Kad god bi se jedna od njih osećala potišteno ili morala da se nosi s kakvom poteškoćom, druga bi je pozvala telefonom i rekla: „Vreme je za sekiricu.”

Reši to, mislile su. Nemoj se sažaljevati.

To je bila još jedna osobina koju su delile sa Inuićankama. Pleme nije ostavilo Čidžijak i Sau samo zato što su bile stare već i zato što su bile kukumavke. Stalno su se žalile na svoje tegobe i boljke.

Muževi su često smatrali da im se supruge suviše žale. No, i to je, samo po sebi, bila žalba. Način da učutkaju žene. A ipak, Dela i Keti su znale da su i same delimično krive za svoju nesreću. Razjedale su ih mnoge stvari, upadale su u mračna raspoloženja, mrzovolju. Čak i kad bi ih muževi pitali šta im je, one bi ćutale. Suviše im je prijala uloga žrtve. Rasterećenje bi podrazumevalo da ne budu više to što jesu.

Šta je bilo toliko dobro kod stalnog kukanja? To što biste vi i vaš sapatnik, nakon jedne temeljne sesije žalopojki, izašli kao iz lekovite kupke, osveženi i treperavi?

Tokom godina, Dela i Keti bi na duži period zaboravile na *Dve starice*. Onda bi ih jedna od njih ponovo pročitala, iznova bi je obuzelo oduševljenje, pa bi naterala prijateljicu da je i ona opet pročita. Ta knjiga ne spada u istu kategoriju sa detektivskim pričama i misterijama u kojima inače uživaju. Više je kao neki priručnik za život. Ona ih *nadahnuje*. Ne podnose kad čuju svoje naduvene sinove kako je opanjkavaju. Ali sada više nema potrebe da je brane. Dva miliona prodatih primeraka! Jubilarno izdanje! Dovoljan dokaz njihove ispravne procene.

Kad sledećeg jutra stigne u Vindam Fols, Keti sluti sneg u vazduhu. Temperatura je pala i nekako je mirno, bez vetra, sve ptice su se posakrivale.

Kad je bila devojčica, u Mičigenu, volela je takvu zloslutnu tišinu. Obećavala je otkazivanje nastave, vreme provedeno kod kuće sa majkom, građenje snežne tvrđave na travnjaku. Čak i sada, u sedamdesetoj, uzbuđuju je snažne oluje. Ali u središtu njenog očekivanja sada je mračna želja, žudnja za samouništenjem, maltene, ili čišćenjem. Ponekad, kad razmišlja o klimatskim promena, svetu koji se okončava kataklizmama, Ketu pomisli: „Ah, završi već jednom s tim. Zaslužujemo to. Izbriši sve i počni iznova.”

Dela je obučena i spremna za polazak. Ketu joj kaže da izgleda lepo, ali ne može se uzdržati da ne dometne: „Moraš reći svojoj frizerki da ne koristi balzame kad ti pere kosu, Dela. Tvoja kosa je suviše tanka. Balzami je izravnavaju.”

„Probaj *ti* da joj kažeš nešto”, kaže Dela, dok gura hodalicu niz hodnik. „Ta žena ništa ne sluša.”

„Pa neka te onda Benet odvede u frizerski salon.”

„Ma, kako da ne. Malo sutra.”

Kad izađu napolje, Ketu u podsetnik zapisuje da kasnije pošalje imejl Benetu. Možda on nije u stanju da razume kako takva sitnica – da ode da joj naprave frizuru – može da razgali ženu.

Dela ide polako sa šetalicom. Mora da se kreće trotoarom, pa da siđe niz ivičnjak do parkinga. Ketu joj pomaže da sedne na suvozačko mesto, a zatim uzima šetalicu i stavlja je u gepek. Treba joj malo vremena da ukapira kako da je sklopi i podigne sedište.

Trenutak kasnije, one su na putu ka svome odredištu. Dela se naginje napred u sedištu, pažljivo motri drum i usmerava Ketu.

„Već se snalaziš ovuda”, kaže Ketu s odobravanjem.

„Da”, kaže Dela. „Možda one tablete deluju.”

Ketu bi radije da kupe ramove u nekoj boljoj prodavnici, kao što su „Poteri barn” ili „Krejt end barel”, ali Dela je navodi do „Gudvila” u obližnjem tržnom centru. Na parkiralištu, Ketu obavlja isti postupak u obrnutom smeru, rasklapa šetalicu i nosi je napred kako bi

Dela mogla da stane na noge. Kad najzad pođe, korača dobrim tempom.

Do trenutka kad uđu u prodavnicu, sve je kao nekada. Kreću se kroz fluorescentno osvetljen prostor blistavih podova, oka sokolova kao u kakvoj igri potrage za blagom. Ugledavši odeljak sa staklarijom, Dela kaže: „Hej, potrebne su mi neke lepe nove čaše”, i one preusmeravaju svoju operaciju.

Ramovi za fotografije su skroz u dnu radnje. Na pola puta do tamo, linoleum ustupa mesto golom betonu. „Moram da budem oprezna na ovoj podlozi”, kaže Dela. „Zafrknuta je.”

Keti je uzima podruku. Kad dođu do prolaza između polica, kaže joj: „Sačekaj ovde, Dela. Idem da pogledam.”

Kao i obično kad je u pitanju polovna roba, teško je pronaći odgovarajući komplet.

Ništa nije organizovano. Keti pregleda ram za ramom, svaki različite veličine i dizajna. Nakon nekoliko trenutaka, pronalazi komplet jednostavnih crnih drvenih ramova. Izvlači ih, kad iza leđa začuje neki zvuk. Ne baš krik. Tek uzdah. Okreće se i vidi izraz iznenađenja na Delinom licu. Posegnula je da pogleda nešto – Keti ne zna šta – a druga ruka joj je skliznula sa drške šetalice.

Jednom prilikom, pre mnogo godina, kada su Dela i Dik imali jedrilicu, Dela se skoro utopila. Brod je tada bio privezan i Dela se, pri ukrcavanju, okliznula i potonula u mutnu zelenu vodu marine. „Nikad nisam naučila da plivam, znaš”, rekla je Keti. „Ali nisam se uplašila. Tamo dole je vladao nekakav mir. Nekako sam uspela da se iskobeljam do površine. Dik je dozivao momka koji je radio u pristaništu i on je najzad došao i zgrabio me.”

Delino lice izgleda onako kako ga je Keti zamišljala onomad, ispod površine. Blago zapanjeno. Spokojno. Kao da su sile izvan njene kontrole preuzele stvar u svoje ruke i nema više smisla da se opire.

Ovoga puta, začuđenost ne uspeva da je spasi. Dela pada postrance, na police. Metalna ivica joj, uz hrapav zvuk, guli kožu ruke kao mašina za sečenje mesa. Dela slepoočnicom udara o drugu policu. Ketu vrišti. Staklo se razbija.

Delu zadržavaju u bolnici preko noći. Rade joj magnetnu rezonancu da provere da li ima krvarenja na mozgu, rendgenom joj snimaju kuk, stavljaju povez od navlažene jelenske kožice na zguljenu ruku, koji će morati da drži nedelju dana pre nego što ga skinu da vide da li će joj koža zaceliti. U njenim godinama, šanse su polovične.

Sve im to saopštava dr Mehta, mlada žena tako apsurdno očaravajuće lepote da bi komotno mogla da glumi doktoricu u nekoj televizijskoj medicinskoj drami. Dve niske bisera obavijaju njen dugi vrat. Siva pletena haljina opušteno pada preko naglašenih oblina. Jedina mana su joj vretenasti listovi, ali ona ih maskira iza zovnim hulahopkama na romboide i sivim štiklama koje se savršeno slažu sa haljinom. Dr Mehta predstavlja nešto za šta Ketu nije sasvim spremna – mlađu generaciju žena koja nadmašuje njenu ne samo u profesionalnim dostignućima već i u pređašnjem retrogradnom području samoulepšavanja. Dr Mehta ima i verenički prsten sa povelikim dijamantom. Verovatno će se udati za nekog drugog lekara, kako bi udružili pozamašna primanja.

„A šta ako koža ne zaceli?“, pita Ketu.

„Onda će morati da nosi zavoj.“

„Zauvek?“

„Hajde da sačekamo i vidimo kako će izgledati za nedelju dana“, kaže dr Mehta.

Sve je to trajalo satima. Sad je sedam uveče. Pored zavijene ruke, Dela se nazire i modrica ispod oka.

U osam i trideset, odlučeno je da Dela ostane u bolnici preko noći na posmatranju.

„Hoćete da kažete da ne mogu da idem kući?“, Dela pita dr Mehtu. Zvuči beznadežno.

„Ne još. Moramo da pazimo na vas.”

Keti odlučuje da ostane i prenoći sa Delom u sobi. Kauč boje limete se razvlači. Medicinska sestra obećava da će joj doneti čaršav i ćebe.

Keti je u kantini, smiruje se pudingom od čokolade, kad se pojave Delini sinovi.

Pre mnogo godina, njen sin Majk nagovorio ju je da pogleda naučnofantastični film o ubicama koje se iz budućnosti vraćaju na Zemlju. Bio je to uobičajeni haos i besmislica, ali Majk, koji je tada pohađao fakultet, tvrdio je da su akrobatske scene borbi u filmu prožete dubokim filozofskim značenjem. *Kartezijanstvom* – tu reč je upotrebio.

Keti nije razumela film. Pa ipak, upravo joj on pada na pamet, sada, dok Benet i Robi ulaze u prostoriju. Zbog blelih, ozbiljnih lica i tamnih odela izgledaju neupadljivo i zlokobno u isti mah, poput agenata sveopšte zavere.

A ona im je meta.

„Ja sam za sve kriva”, kaže Keti kad dođu do njenog stola. „Nisam je pazila.”

„Nemojte sebe da krivite”, kaže Benet.

To zvuči kao znak ljubaznosti, dok ne doda: „Stara je. Pada. To je tek jedan od simptoma.”

„To je posledica ataksije.”

Keti ne zanima šta znači *ataksija*. Još jedna dijagnoza. „Dobro se držala sve dok nije pala”, kaže ona. „Lepo smo se zabavljale. A onda sam joj na trenutak okrenula leđa i – tras.”

„I ne treba više od toga”, kaže Benet. „Nemoguće je sprečiti.”

„Taj lek što pije, *aricept*?”, kaže Robi. „To je samo sredstvo za ublažavanje simptoma. Njegov učinak, ako ga uopšte ima, smanjuje se nakon godinu, dve.”

„Vašoj majci je osamdeset i osam. Dve godine bi mogle biti sasvim dovoljne.”

Ono što se pod tim podrazumeva visi u vazduhu sve dok Benet ne kaže: „Osim što ona stalno pada. I završi u bolnici.”

„Moraćemo da je premestimo”, kaže Robi malo glasnije i napetije. „Vindam nije bezbedan za nju. Treba joj više nadzora.”

Robi i Benet nisu Ketina deca. Stariji su, i nisu tako ljupki. Ne oseća nikakvu povezanost s njima, nema majčinske topline ili ljubavi. Pa ipak, podsećaju je na njene sinove na načine o kojima radije ne bi razmišljala.

Nijedan od njih nije predložio da Dela živi s njim. Robi kaže da suviše putuje. U Benetovoj kući ima previše stepenica. Ali ne smeta Keti najviše njihova sebičnost, već kako stoje tu pred njom, prožeti – naduti – racionalnošću. Žele da brzo i odlučno reše taj problem, uz minimalan napor. Potisnuvši osećanja, ubedili su sebe da deluju razborito, iako njihova želja da reše situaciju proizilazi *isključivo* iz osećanja – uglavnom straha, ali i griže savesti i razdraženosti.

I ko je, uostalom, za njih Keti? Mamina stara prijateljica. Ona što je radila u knjižari. Ona što ju je naduvala.

Keti se osvrće po kantini, koja se sada puni medicinskim osobljem što dolazi na večeru. Sustiže je umor.

„U redu”, kaže. „Ali nemojte joj to sada reći. Sačekajmo.”

Aparati škljocaju i bruje cele noći. Svaki čas oglašava se neki alarm na monitorima i Keti se budi. Svaki put dođe medicinska sestra, nikad ista, i pritisne dugme da ga ugasi. Alarm očigledno ne znači ništa.

U sobi je strahovito hladno. Ventilacija duva pravo u nju. Čebe koje je dobila tanko je kao papirni ubrus.

Ketina prijateljica iz Detroita, koja poslednjih trideset godina redovno ide na psihoterapiju, nedavno joj je prenela savet koji joj je dao njen psihoterapeut. Ne obraćaj pažnju na strahove koji te obuzimaju noću. Psiha je tada na najnižem nivou, nemoćna da se odbrani. Potištenost koja te tada obavije čini se kao istina, ali nije. To je samo mentalni zamor prerušen u uvid.

Keti se podseća na to dok leži budna na tankom dušek. Nemoć da pomogne Deli ispunila joj je um nihilističkim mislima. Hladna, jasna uviđanja, što razdiru svojom oštrinom. Nikad nije znala ko je Klark zapravo. Njihov brak je brak bez intimnosti. Da Majk, Džon, Kris i Palmer nisu njena deca, bili bi ljudi koje osuđuje. Provela je život opslužujući ljude koji nestaju, poput knjižare u kojoj je nekad radila.

Najzad pada u san. Kad se probudi sledećeg jutra, sva ukočena, Keti oseća olakšanje kad shvati da je psihoterapeut bio u pravu. Izašlo je sunce i svet nije tako sumoran. Ipak, neka tama mora ostati. Jer je donela odluku. Ta pomisao gori u njoj. Nije ni lepa ni prijatna. To je tako neobično osećanje da ne zna kako da ga imenuje.

Keti sedi pored Delinog kreveta kad ona otvori oči. Ne govori joj ništa o staračkom domu. Kaže samo: „Dobro jutro, Dela. Hej, znaš li za šta je sada vreme?”

Dela trepće, još bunovna od sna. A Keti odgovara: „Vreme je za sekiricu.”

Kad pređu državnu granicu Masačusetsa, počinje da veje sneg. Negde su na oko dva sata od Kontukuka, usled nenadanog gubitka vidljivosti dži-pi-es im je sad zvezda vodilja.

Klark će to videti na vremenskoj prognozi. Zvaće je ili će joj poslati poruku, zabrinut zbog otkazivanja njenog leta.

Jadničak nema pojma.

Dok se voze automobilom, sa uključenim brisačima i odmaglivačem stakla, čini se da Dela ne shvata situaciju. Neprestano postavlja Ketu ista pitanja.

„Pa kako ćemo ući u kuću?”

„Rekla si mi da Gerti ima ključ.”

„Ah, da. Zaboravila sam. Dakle, uzećemo ključ od Gerti i ući u kuću. Tamo će biti hladno ko đavo. Držali smo na deset stepeni da bismo uštedeli naftu. Tek toliko da se cevi ne zamrznu.”

„Zagrejaćemo je kad stignemo.”

„I onda ću ja ostati tamo?”

„Ostaćemo zajedno. Dok ne sredimo stvari. Možemo dobiti nekog za kućnu negu. I neku organizaciju što dostavlja namirnice i gotove obroke.”

„To zvuči skupo.”

„Nije uvek. Proverićemo.”

Ponavljanje ovih informacija pomaže Ketu da poveruje u to. Sutra će nazvati Klarka i reći mu da će ostati sa Delom mesec dana, možda više, možda i manje. Neće mu se to dopasti, ali progutaće. Odužiće mu se već nekako.

Benet i Robi predstavljaju veći problem. Dobila je već tri SMS-a od Beneta i jedan od Robija, plus glasovne poruke u kojima je pitaju gde su ona i Dela.

Ketu je izvukla Delu iz bolnice lakše nego što je očekivala. Srećom, već su je bili skinuli sa infuzije. Ketu ju je samo povelu niz hodnik, kao da vežba s njom, a potom su se zaputile do lifta. Dok su hodale do kola, Ketu je sve vreme očekivala da se oglasi znak za uzbunu i čuvari potrče ka njima. Ali ništa se nije dogodilo.

Sneg se zadržava na drveću, ali još ne i na auto-putu. Kad se saobraćaj proredi, Ketu se prestrojava iz sporije trake. Prekoračuje dozvoljenu brzinu, u želji da stignu na odredište pre mraka.

„Benetu i Robiju se ovo neće dopasti”, kaže Dela, gledajući vejavicu. „Misle da sam suviše glupa da živim sama. Što je verovatno i tačno.”

„Nećeš biti sama”, kaže Ketī. „Ostaću s tobom dok ne sredimo stvari.”

„Nisam sigurna da možeš da središ demenciju.”

Tek tako: bolest je imenovana i identifikovana. Ketī gleda u Delu da vidi da li je svesna te promene, ali na njenom licu očituje se samo blaga rezigniranost.

Kad stignu u Kontukuk, snežni pokrivač je toliko dubok da se pribijavaju da neće uspeti da savladaju padinu do kuće. Ketī se zaleće uz uzbrdicu pristojnom brzinom i, nakon malo proklizavanja, stiže do vrha. Dela kliče. Njihov povratak je počeo u pobjedničkom duhu.

„Po namirnice ćemo morati da odemo ujutro”, kaže Ketī. „Sad ne možemo, baš je zavejalo.”

Međutim, sledećeg jutra sneg i dalje pada. Ne jenjava tokom celog dana, dok se Ketina govorna pošta puni novim Benetovim i Robijevim porukama. Ne usuđuje se da im odgovori.

Jednom prilikom, na početku prijateljstva sa Delom, Ketī je zaboravila da u frižideru ostavi večeru za Klarka kako bi je on kasnije podgrejao. Kad se te večeri kasno vratila kući, odmah se obrušio na nju. „Šta je s vama dvema?”, rekao je Klark. „Gospode! Kao dve lezbače.”

Nije se radilo o tome. Nije ih preplavila nedozvoljena požuda. Bio je to samo način kompenzacije u onim oblastima života koje su donele manje zadovoljstva nego što su oglašavale. Brak, svakako. Majčinstvo, mnogo češće nego što su bile spremne da priznaju.

Ima jedna ženska grupa o kojoj je Ketī čitala u novinama, neka vrsta ženskog pokreta koji čine članice u poznijim godinama. Te sredovečne i starije dame oblače se u svečanu odeću i nose raskošne šešire živih boja – roze ili ljubičaste, ne seća se tačno. Grupa je

poznata po tim šesirima, u kojima članice upadaju u restorane i zauzimaju pola sale. Ne primaju muškarce. Žene se oblače jedna za drugu, nek se teraju svi ostali. Ketu misli da to zvuči zabavno. Kad predloži Deli da se uključe, ova kaže: „Neću da se doterujem i stavljam neki glupi šešir samo da bih večerala sa gomilom ljudi s kojima verovatno i ne želim da razgovaram. Osim toga, nemam više lepe odeće.”

Mogla bi Ketu sama to da učini. Nakon što se pobrine za Delu. Kad se vrati u Detroit.

Ketu u zamrzivaču pronalazi nekoliko đevreka, koje odmrzava u mikrotalasnoj pećnici. Ima i nekoliko smrznutih gotovih jela, i kafe. Mogu je piti bez mleka.

Lice joj je još prilično izubijano, ali Dela se oseća dobro. Srećna je što je izašla iz bolnice. Tamo je bilo nemoguće spavati, uz svu tu buku i gungulu, uz ljude koji stalno ulaze da te provere ili te voze u kolicima na neko ispitivanje.

Ili tako, ili niko uopšte ne bi došao da ti pomogne, ma koliko zvonio.

Činilo se ludošću to što su se zaputile u mećavu, ali imale su sreće što su krenule u tom trenutku. Da su sačekale još jedan dan, nikad ne bi uspele da se dokopaju Kontukuka. Delin brežuljak je bio klizav kad su stigle. Sneg je prekrrio stazu ispred kuće i stražnje stepenice. Ali onda su ušle u kuću i uključile grejanje i bilo im je prijatno da gledaju kroz prozore kako sneg pada poput konfeta.

Voditelji vremenske prognoze na TV-u su zabrinuti, izveštavaju o mećavi. Boston i Providens su paralisani. Morski talasi su se obušili na obalu i zamrznuli se, okovavši kuće ledom.

Zavejane su nedelju dana. Smetovi dopiru do polovine stražnjih vrata. Čak i kad bi mogle da uđu u kola, nema šanse da bi uspele da se spuste niz padinu. Ketu je morala da pozove agenciju za

iznajmljivanje vozila i produži zakup, zbog čega je Deli neprijatno. Ponudila se da plati, ali Keti neće da prihvati.

Trećeg dana zatočeništva, Keti skače sa kauča i kaže: „Tekila! Zar nam nije ostalo još malo?” U kredencu iznad šporeta nalazi bocu tekile i drugu, dopola punu, sa margaritom.

„Sad sigurno možemo da preživimo”, kaže Keti, mašući bocom. Smeju se.

Svake večeri oko šest, pre nego što upale vesti sa Brajanom Vilijsom, prave smrznute margarite u blenderu. Dela se pita da li je pametno da pije alkohol s obzirom na svoju bolest. S druge strane, ko će je ocinkariti?

„Ja neću”, kaže Keti. „Ja te podstrekujem.”

Nekim danima ponovo pada sneg, zbog čega Dela brka vreme. Misli da mećava još traje i da se upravo vratila iz bolnice.

Jednog dana pogleda u kalendar i vidi da je februar. Prošlo je mesec dana. U odrazu ogledala u kupatilu vidi da joj je modrica prošla, ostala je samo žućkasta mrlja u uglu oka.

Dela svakog dana pročita nekoliko stranica svoje knjige. Ima utisak da taj zadatak obavlja manje-više kompetentno. Pogledom prelazi preko reči, koje pak zvuče u njenoj glavi i stvaraju slike. Koliko se seća, priča je napeta i žustra. Ponekad ne može da razabere da li iznova čita knjigu ili se samo priseća odlomaka koje je već toliko puta ranije pročitala. Ali zaključuje da to i nije toliko važno.

„Sad smo *stvarno* kao one dve starice”, kaže Dela jednog dana Keti.

„Ja sam ipak ona mlađa. Nemoj da zaboraviš.”

„Tako je. Ti si *mlada* starica, a ja sam naprosto *stara* starica.”

Ne moraju da love ili sakupljaju hranu. Delina komšinica Gerti, supruga sveštenika, uspinje se od svoje kuće do njih da im donese hleb, mleko i jaja iz „Market basketa”. Lajl, koji živi iza Dele, prelazi preko dvorišta prekrivenog snegom da ih snabde ostalim stvarima. Bitno je da stalno ima struje.

SADRŽAJ

Kukumavke	7
Avionska pošta	39
Štrcaljka	63
Rana muzika	85
Tajmšer	109
Ko je negativac	127
Proročka vulva	153
Ćudljive bašte	173
Veliki eksperiment	199
Neposredna prijava	229
Reč zahvalnosti	276

Džefri Judžinidis
VELIKI EKSPERIMENT

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura
Snežana Palačković

Korektura
Klapna&Rikna

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-245-3

Tiraž
1000 primeraka

Beograd 2019.

Štampa
ART PRINT MEDIA, Novi Sad

Izdavač / Plasman
DERETA doo
Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd
tel./faks: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Knjižara DERETA
Knez Mihailova 46, tel.: 011/ 26 27 934, 30 33 503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.111(73)-31

ЈУЏИНИДИС, Џефри, 1960–

Veliki eksperiment / Džefri Judžinidis ; prevod sa engleskog Alen Bešić. – 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2019 (Novi Sad : Art print media). – 276 str. ; 21 cm. – (Biblioteka Dereta vam predstavlja ---)

Prevod dela: Fresh Complaint / Jeffrey Eugenides.
– Tiraž 1.000.

ISBN 978-86-6457-245-3

COBISS.SR-ID 277167884